Emil DUMEA

Biserica catolică, promotoare de cultură în Moldova în secolul al XIX-lea

Viaţa culturală a catolicilor din Moldova

Dacă Biserica este cel dintâi şi cel mai puternic factor de civilizaţie culturală al unui popor atunci şcoala, ca fiică a Bisericii cu tot dreptul îşi rezervă locul al doilea. Şcoala vine spre a completa educaţia formând caractere luminate, oameni de moravuri bune şi cetăţeni conştiincioşi.

Secolul al XIX-lea a fost o perioadă în care s-a încercat descătuşarea şcolii de limbă greacă, îmbrăţişându-se cu căldură cauza culturii şi a limbii româneşti. În a doua jumătate a secolului s-a ajuns de la şcoala primară la gimnazii, licee şi universităţi de stat.

Ampla dezvoltare a şcolilor nu-i va lăsa indiferenţi pe cei care păstoreau misiunea catolică şi se vor strădui ca să împărtăşească şi catolicilor binefacerile cărţii.

„Au jertfit din sărăcia lor cât mai mult bănet şi au înfiinţat pentru copiii bieţilor moldoveni catolici şcoli, începând cu cele primare şi rând pe rând, luptând cu foarte multe şi mari greutăţi, de-au deschis gimnaziu, liceu, şcoală de dăscălie şi seminarii pentru formarea clerului indigen”.[1]

Însă şcolile catolice nu se nasc acum, ele au fost menţionate încă din 1641 de către episcopul vizitator apostolic, Petru Bogdan Baksic – „şcoala de la Cotnari”[2], iar în 1700 este menţionată la Iaşi prima şcoală catolică românească care va dispărea odată cu suprimarea Ordinului Iezuit (1773) care conducea această şcoală.

Caracteristicile evoluţiei şcolilor misionarilor din secolul al XIX-lea sunt: lipsa banilor, absenţa unui învăţător pentru mult timp, întreruperea periodică a cursurilor şi lipsa unui local propriu.

---

[1] PAL. I.P., *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii păstorii lor de veacuri,* Bacău 1997, p. 202.

[2] DESPINESCU A., *Scurt istoric al Bisericii Catolice din Moldova”*, Iaşi 1995 (manuscris), p. 34.

Şcolile parohiale catolice din Moldova

Şcolile misionarilor au fost deschise în scopul de a combate situaţia precară a instrucţiei religioase a tineretului de la oraşe dar şi de la sate. Astfel că încă din 1812 prefectul Berardi cerea misionarilor să-i supravegheze pe dascăli şi să-i pună să-i înveţe pe copii catehismul.[3]

Proiectele şcolare ale misionarilor erau destinate în special celor săraci indiferent de religia căreia îi aparţineau. însuşi papa va contribui prin Congregaţia „De Propaganda Fide" la susţinerea şcolilor din Moldova.

Şcoala Primară de la Iaşi

La 28 mai 1817, episcopul Bonaventura Berardi cerea Prefectului Congregaţiei „De Propaganda Fide" un ajutor financiar pentru instrucţia şcolară a celor 30 de elevi înscrişi la şcoala parohială primară din Iaşi[4], pentru a cărei deschidere, episcopul Berardi ceruse subsidii în decembrie 1816.

În ciuda tuturor problemelor financiare care existau în misiune, totuşi instrucţia şcolară la şcoala din Iaşi era gratuită. Elevii înscrişi aici învăţau să scrie şi să citească dar şi limbile germană, română şi maghiară[5]. Primul învăţător al şcolii a fost preotul Emeric Deenes. Lipsa banilor îşi va face resimţită prezenţa şi în următorii ani ai funcţionării şcolii. la 30 octombrie 1826, prefectul Iosif-Guceltieri semnalizează starea de nemulţumire din rândul populaţiei catolice în urma deselor întreruperi ale şcolii parohiale din Iaşi, urmând ca la 23 aprilie 1827 şcoala să fie închisă din nou.[6]

Noul prefect vizitator apostolic al Moldovei, Carol Magni, în 1832, constată lipsa de educaţie religioasă din rândul tinerilor catolici şi propune redeschiderea şcolii parohiale.[7]

Şcoala va fi redeschisă în 1835 şi va fi condusă de preotul învăţător Filip Nicola. În primul an, şcoala va fi urmată de 34 de copii dintre care trei erau ortodocşi şi cinci luterani.[8] Orarul şcolii începea de la ora 7^{00} dimineaţa continuând până la ora 10^{00} când elevii participau la sfânta Liturghie. Programul reîncepea la ora 15^{00} prelungindu-se până la or 17^{00}.

---

[3] IORGA, N., *Studii şi documente cu privire la istoria românilor,* vol. I-II, Bucureşti 1901, p. 162, n. 121.

[4] *Ibidem,* p. 200, n. 153, p. 202, n. 156.

[5] *Ibidem,* p. 202, n. 156.

[6] DOBOŞ, D., *Biserica şi şcoala,* vol. I, Iaşi 2003, p. 48.

[7] TOCĂNEL, P., *Storia della Chiesa Cattolica in Romania,* vol. III, partea I, Padova 1960, p. 249.

[8] GABOR. I, *Ierarhia catolică a Moldovei. Vicariatul Apostolic al Moldovei* (manuscris), Frumoasa 1974, p. 44.

În decembrie 1835, Carol Magni cere Congregaţiei „De Propaganda Fide" un înlocuitor pentru pr. Nicola, grav bolnav.[9] Pr. Carol Magni în timpul păstoririi sale va mai deschide şi o şcoală la Săbăoani, la era el însuşi va fi profesor.[10]

Succesorul său, episcopul Rafael Arduini va continua eforturile lui Magni în domeniul şcolar. Îl va numi pe părintele Dornseiffer, profesor la Şcoala elementară din iaşi, dar va susţine şi celelalte şcoli elementare catolice de la Galaţi, Călugăra, Grozeşti, huşi, Focşani, Săbăoani, asigurându-le profesori plătiţi.[11]

În 1841 la conducerea şcolii din Iaşi se afla pr. Eugen Zapolski.

În 1843, noul vizitator apostolic, episcopul Paul Sardi într-o scrisoare adresată Congregaţiei „De Propaganda Fide" se plângea de situaţia financiară precară a misiunii moldovene.[12]

Episcopul Antonio de Stefano, vizitator apostolic al moldovei între 1848-1859, se va strădui să construiască câteva şcoli elementare în comunităţile catolice moldovene. În urma vizitei de la Roma din 1851, lasă Sfintei Congregaţii o scurtă relaţie în care sunt descrise câteva din realizările sale între care se numără şi câteva şcoli ţinute pe cheltuiala misiunii: Iaşi, Huşi, Săbăoani, Galaţi şi Petreşti. La aceste şcoli predau atât misionari cât şi învăţători laici, învăţându-i pe copii să scrie, să citească şi catehismul.[13]

Episcopul Antonio de Stefano intenţiona să aducă în misiune călugăriţe pentru instruirea tineretului însă planul nu a fost aprobat de Superiorul General al ordinului.

Din raportul Vizitatorului General al moldovei, episcopul Iosif Tomassi, adresat Congregaţiei „De Propaganda Fide" la 10 decembrie 1858 aflăm că dintre şcolile elementare care erau în misiune mai înainte, doar cea de la Iaşi funcţionează sub conducerea pr. Iosif Clementis şi era frecventată atât de băieţi cât şi de fete, indiferent de naţiune şi religie, învăţându-se scrierea, citirea şi matematica[14].

În 1862, lipsa învăţătorului din şcoala de la iaşi va ridica noi probleme, urmând ca în 1864 postul să îi revină lui Samuel Kadar. Tot în 1864, an al reformei învăţământului, Ministerul Instrucţiunii Publice cere elaborarea unor

---

[9] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 51.
[10] GABOR, I., *op. cit.,* 45.
[11] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 52.
[12] *Ibidem,* p. 53.
[13] GABOR, I., *op. cit.,* p. 72.
[14] DUMITRU-SNAGOV, I., *Le Saint-Siĕge et la Roumanie Moderne, vol. I (1850-1866)*, Roma 1982, p. 373.

statistici cu privire la elevii, profesorii, caracterul şcolii şi liba de predare, prin aceasta condiţionând autorizaţia de funcţionare. Numărul elevilor la această dată era de 43 pregătiţi de Carol Sfrogner, iar limbile de predare fiind germană şi română.[15]

Din 1864, învăţământul românesc va fi generalizat însă şcoala de la Iaşi va continua să funcţioneze până în 1948 când va fi desfiinţată de regimul comunist.

În 1879 Ministerul Instrucţiunii publice, dispune armonizarea programei de studii a şcolii din Iaşi cu cea a şcolilor elementare statale.

Şcoala parohială primară de la Galaţi

Şcoala de la galaţi va fi deschisă în 1835 însă va fi recunoscută oficial de Ministerul Cultelor şi instrucţiunii Publice abia în 1922. Şi şcoala de la galaţi se va confrunta cu aceleaşi probleme: lipsa banilor, a personalului adecvat, a unui local propriu şi a întreruperilor repetate.

Timp de 10 ani (1838-1848) va avea de înfruntat adversităţile mitropolitului Veniamin Costachi şi ale lui Gheorghe Asachi care militau pentru desfiinţarea şcolilor private confesionale, învinuindu-le că îi învaţă pe copii limbi străine.

În 1843, episcopul Paul Sardi, propune înfiinţarea la Galaţi a unei şcoli cu limba de predare franceză[16]. În 1846, pr. Filip Nicola era aşteptat de la Constantinopol pentru a prelua conducerea şcolii de la Galaţi cu limbile de predare italiană, franceză, germană şi română.[17]

În 1868 şcoala va fi reînfiinţată în urma discuţiilor episcopului Iosif Salandari cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, dar şi datorită eforturilor parohului de Galaţi, Daniel Pietrobono.

Zece ani mai târziu, în 1878, episcopul Dehm i-a încredinţat pr. Adolf Müler conducerea şcolii parohiale invocând necesitatea intensificării studiului limbii germane, indispensabilă în parohia Galaţi.[18]

În 1880, la păstorirea comunităţii din galaţi va reveni pr. Daniel Pietrobono, care va primi 1.000 de franci de aur pentru şcoala de Galaţi, la această dată, şcoala era frecventată de 98 de băieţi. Şcoala respecta programa statală şi era structurată pe următoarele materii: citirea, scrierea, catehismul,

[15] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 54.
[16] TOCĂNEL, P., *op. cit*., vol. 3, partea a II-a, Padova 1965, p. 334.
[17] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 56.
[18] GABOR, I., *op. cit.,* p. 118.

istoria sacră, istoria profană, geografia, aritmetica şi desenul. Se mai învăţau şi limbile română, franceză, italiană şi germană.[19]

În 1883, noul vizitator apostolic al Moldovei, Nicolae Iosif Camilli, confirmă că şcoala de la galaţi funcţiona într-un local cu patru clase, iar elevii erau în număr de 100, în mare parte săraci. Elevii erau îndrumaţi de un preot şi trei profesori diecezani.[20]

Intrând în conflict cu profesorii diecezani, pr. Pietrobono îi solicită pe Fraţii Şcolilor Creştine să continue activitatea şcolară la Galaţi, însă nu sosiseră la galaţi până în 1891.

Şcoala de dascăli de la Săbăoani

Carol Magni în timpul vicariatului său apostolic va hotărî fondarea la Săbăoani a unei şcoli destinate copiilor săraci ulterior evoluând spre o şcoală specializată pentru formarea dascălilor, dorindu-se astfel înlocuirea celor maghiari care creau adesea probleme misionarilor italieni.

Din 1859 va funcţiona la Săbăoani şi o şcoală statală. Tot în acest an, Mihail Kogălniceanu cere ca localul şcolii de dascăli să fie cedat noii şcoli statale.

Fondată în 1835, şcoala de dascăli îşi va deschide porţile oficial la 2 martie 1837, materiile de învăţământ fiind citirea şi scrierea în limba română, aritmetica şi învăţătura creştină, iar limba maghiară şi latină erau predate ca obiecte secundare.[21]

Episcopul Rafael Arduini va fi încântat de acest proiect, iar episcopul Antonio de Stefano va cere subsidii Operelor Pontificale din Lyon pentru menţinerea şcolilor din Moldova printre care se numără şi cea din Săbăoani.

Vizitatorul General, Iosif Tomassi în relatarea sa susţine că şcoala funcţiona numai în lunile de iarnă şi se studia româna, latina, cântecele, orga, istoria sacră şi catehismul. Cei care absolveau puteau fi dascăli în parohiile din Moldova.[22]

Episcopul Iosif Salandari dorea să reorganizeze Şcoala de dascăli de la Săbăoani. În 1870 solicitând Curiei Generale OFMConv. Misionari care să se ocupe de acest proiect.[23]

---

[19] DOBOŞ, D., *op. cit*., p. 58.
[20] *Ibidem,* p. 59.
[21] *Ibidem,* p. 63.
[22] TOCĂNEL, P., *op. cit*., vol. 3, partea a II-a, p. 478.
[23] *Ibidem*, p. 568.

În 1874 şcoala era frecventată de 35 de elevi. În 1877 şcoala funcţiona încă, însă doi ani mai târziu Dehm îi va cere parohului Antolini să redeschidă Şcoala de dascăli de la Săbăoani. Şcoala va funcţiona mult timp fără autorizaţie de funcţionare, aceasta va fi obţinută abia în 1898.

La 15 decembrie 1883, episcopul Camilli menţiona că şcoala din Săbăoani nu mai funcţiona normal încă din 1875. În 1890, Mons. Camilli avea să vorbească din nou de necesitatea redeschiderii Şcolii de la Săbăoani.

Misionarul Carradini, în urma închiderii şcolii de la Săbăoani a înfiinţat o şcoală de dascăli la Butea care a funcţionat până la transferul şcolii la Hălăuceşti în 1895.[24]

Şcoala de la Săbăoani reprezintă o etapă importantă din activitatea culturală desfăşurată de vizitatorii apostolici pe teritoriul Moldovei.

Şcoala de dascăli de la Săbăoani are un caracter special datorită faptului că a suplinit procesul de învăţământ al copiilor din Săbăoani în perioada 1835-1859 când au fost fondate şcoli publice statale, dar şcoala îşi va continua activitatea şi după 1859 pentru a oferi educaţie tuturor copiilor.

Alte şcoli confesionale

Şcolile de la Iaşi, Galaţi şi Săbăoani nu sunt singurele înfiinţate în această primă jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova ci au mai fost înfiinţate şcoli la Huşi, focşani, Călugăra, Grozeşti, Vizantea de către episcopul Rafael Arduini, care va asigura acestor şcoli învăţători plătiţi de către bisericile respective. O contribuţie semnificativă la dezvoltarea învăţământului pe teritoriul Moldovei a fost tipărirea a 1.000 de abecedare româneşti cu litere chirilice, latineşti, ungureşti şi nemţeşti şi cumpărarea unor gramatici în limbile respective.[25]

La 21 martie 1837, pr. Carol Magni informează congregaţia „De Propaganda Fide", că pentru scurt timp ar fi existat la Horleşti, o şcoală specială din iniţiativa episcopului Ioan-Filip.

Paroni, vizitator apostolic al Moldovei (1818-1825)[26]. Existenţa la Horleşti a unei astfel de şcoli este controversată astfel că pr. Tocănel nu aminteşte de această şcoală ci doar de iniţiativa episcopului Paroni de a pregăti dascăli indigeni. Aşadar el va recomanda misionarilor dar şi dascălilor pricepuţi

[24] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 71.
[25] GABOR, I., *op. cit.,* p. 53.
[26] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 76.

să instruiască doi sau trei tineri, aşa cum făcea şi el la Horleşti.[27] O cercetare mai recentă nu menţionează existenţa la Horleşti a unei şcoli înainte de 1877.[28]

Din timpul păstoririi episcopului Paul Sardi, datează proiectul înfiinţării unei şcoli la Bacău în noiembrie 1843 cu susţinerea Operelor Pontificale din Lyon. Proiectul va fi reluat în 1883 de către episcopul Nicolae Iosif Camilli. În 1885 misionarul Francisc Kurpas prezintă episcopului de Iaşi, Iosif Camilli proiectul şcolii din bacău, din care reieşea faptul că profesorul şcolii trebuia susţinut de către elevi. Însă proiectul nu va fi aprobat.[29]

În 1845, în timpul vizitei pastorale, episcopul Sardi deschide o şcoală la Fălticeni sub îndrumarea unui institutor austriac.

Un an mai târziu, în 1846, acelaşi episcop Sardi informează Sfânta Congregaţie de existenţa unei şcoli pentru elevii catolici, de origine armeană, cu limba de predarea germană la Botoşani. Evoluţia acestei şcoli va fi caracterizată de numeroasele intermitenţe cu care se va confrunta. În 1878, episcopul Fidelis Dehm solicita aprobarea congregaţiei „De Propaganda Fide" pentru a redeschide şcoala de la Botoşani.[30]

Şcoala de la Grozeşti făcea parte din grupul primelor şcoli parohiale catolice deschise în 1835. În 1859, parohul de Grozeşti, Cosma Funtak, cere principelui Cantacuzino aprobarea înfiinţării unei şcoli catolice la Grozeşti. La 25 august 1861, va fi fondată la Grozeşti o şcoală elementară statală, ultima fondată într-un sat catolic până în 1864, anul reformei şcolare.[31]

Evoluţii de scurtă durată au mai cunoscut şi şcolile de la Văleni, care a funcţionat doar în anul 1858, întreţinută fiind de episcopul Antonio de Stefano[32]; de la Piatra Neamţ deschisă în 1878 de episcopul Dehm cu funcţionare în casa parohială[33] şi cea de la Petreşti, care va funcţiona doar în timpul Vicariatului apostolic al episcopului Antonio de Stefano.

În relatarea sa din 10 decembrie 1858 Vizitatorul General Iosif Tomassi atestă prezenţa a doar două şcoli în Moldova, cea de la Iaşi şi Săbăoani.[34]

Mai târziu în 1878, episcopul Dehm confirmă funcţionarea şcolilor de la Iaşi, Galaţi şi Paşcani.

---

[27] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* p. 838.
[28] CIUBOTARU, M., ZARĂ, P., *Comuna Horleşti*, Iaşi 1999, p. 139.
[29] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 77.
[30] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* 3/2 p. 634.
[31] MORARU, A., DOBOŞ, D., *Din istoria operelor sociale catolice din Moldova până la 1848*, în *Buletin istoric, nr.1(2000),* Iaşi 2000, p. 43.
[32] DUMITRU-SNAGOV, I., *op. cit.,* vol. I, p. 356.
[33] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 81.
[34] DUMITRU-SNAGOV, I., *op. cit.,* vol. I, p. 373.

În urma discuţiilor îndelungate purtate la Bucureşti în 1879 cu ministerul Cultelor şi instrucţiunii Publice, în legătură cu înfiinţarea unor şcoli parohiale şi chiar a unui colegiu la Iaşi, episcopul Dehm reuşeşte să aplice proiectul său şcolar în şcolile de la Roman, Dărmăneşti şi Miclăuşeni.[35]

În aprilie 1879 episcopul Dehm cere aprobarea ministerială pentru şcoala de Roman. Aceasta funcţiona într-un local compus din două aule care adăposteau 22 de băieţi şi fete provenind din 150 de familii catolice. La conducerea şcolii au fost aduse trei maestre italiene care predau germana, poloneza şi muzica iar limba română era predată de o profesoară moldavă.

Şcoala de la Dărmăneşti a fost fondată în 1880 cu ajutor financiar primit de la Societatea „Sfântul Ladislau" din Budapesta. Aceeaşi societate va ajuta financiar şi şcoala din Miclăuşeni. La sfârşitul anului 1880, parohul de Dărmăneşti Scaramucci, va fi nevoit să închidă şcoala de aici, aflându-se în imposibilitatea de a plăti profesorii.

În 1885, episcopul Camilli aducea la cunoştinţa Congregaţiei că în Moldova mai rămăseseră trei şcoli catolice primare, frecventate de aproape 300 de băieţi.[36]

Tot în 1880 funcţiona la Pustiana o şcoală parohială cu 24 de băieţi condusă de parohul Serafim Ferraccioli. Copiii care pentru a frecventa şcoala veneau de la distanţe mari erau găzduiţi în casa parohială.[37]

Şi la Huşi exista o şcoală parohială încă din timpul episcopului Arduini, având ca dată a înfiinţării 1838. În 1849 îşi va înceta temporal activitatea însă din august 1864 îşi va continua activitatea alături de alte şcoli catolice.[38]

Şcoala de la Călugăra va fi vizitată de către episcopul Dominic Jaquet în 1896[39] iar cea de Bârlad va fi menţionată într-o relatare trimisă de acelaşi episcop Curiei Generale OFMConv., la 18 noiembrie 1895.[40]

Şcoala de la Cleja a fost fondată în perioada anilor 1891-1906, în timpul păstoririi parohului Gratian Carpati.[41]

---

[35] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* vol. 3, partea a II-a, p. 637.
[36] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 86.
[37] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* vol. 3, partea a II-a, p. 642.
[38] SIMION, I., *Şcoala de la Huşi-Corni*, în *Lumina creştinului,* nr. 5 (1999) Iaşi.
[39] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* vol. 3, partea a II-a, p. 767.
[40] *Ibidem,* p. 792.
[41] *Ibidem,* p. 743.

Şcolile statale din satele catolice

La 1 septembrie 1858, sunt inaugurate primele 25 de şcoli săteşti din Moldova printre acestea numărându-se şi cele din satele catolice Răchiteni şi Gherăeşti[42] iar Vicariatul Apostolic al Moldovei va fi solicitat de către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice să se implice direct în deschiderea şcolilor comunale pentru săteni catolici.[43]

La 20 august 1859 va fi înfiinţată şcoala statală din Săbăoani. Tot acum Mihail Kogălniceanu cere Mons. Iosif Tomassi, cedarea localului şcolii de dascăli în favoarea nou înfiinţatei şcoli statale.

În 1860 este deschisă şcoala de la Pildeşti, Ministerul cerând deschiderea ei în casa parohială şi tot acum va fi inaugurată şi şcoala de la Pustiana.

Ultima şcoală statală deschisă într-un sat catolic înainte de 1864, când se va generaliza învăţământul elementar, va fi cea de la Grozeşti în anul 1861, în urma solicitării parohului Funtak şi a 500 de catolici din Grozeşti şi satele din împrejurimi.[44]

Institutele „Notre Dame de Sion"

Ideea aducerii în Moldova a unui institut de surori pentru educaţia fetelor a fist preluată de mai mulţi episcopi aflaţi la păstorirea Vicariatului Apostolic, realizându-se abia în 1866, când la galaţi sosesc primele patru surori ale congregaţiei „Notre Dame de Sion", la cererea Vicariatului Apostolic, Iosif Salandari (1864-1875). În iunie 1866 sosea la Iaşi, superioara generală a Congregaţiei, sr. Larise Weywada[45] pentru a organiza conducerea institutului catolic.

Primele şcoli înfiinţate de această congregaţie au fost: Şcoala Externă de Fete, Orfelinatul „Sf. Andrei Apostolul" şi pensionul „Sf. Anton de Padova".

În noiembrie 1866 frecventau şcolile externe 100 de eleve; cursurile pensionatului de 45 de fete, iar orfelinatului adăpostea zece orfane catolice.[46]

Institutul catolic de la Galaţi va primi autorizaţia de funcţionare din partea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice în luna decembrie 1867.[47] Institutul va fi pus sub patronajul Sf. Francisc de Assisi.

---

[42] URECHIA, V.A., *Istoria şcolilor de la 1800 la 1864*, vol. III, Bucureşti 1892, p. 213.
[43] *Ibidem,* p. 132.
[44] MORARU, A., DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 43.
[45] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* vol. 3, partea a II-a, p. 555.
[46] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 112.
[47] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* vol. 3, partea a II-a, p. 561.

În 1869, părintele Théodore Ratisbonne vizitează institutul de la Iaşi şi Galaţi, declarându-se mulţumit de activitatea surorilor şi de interesul elevelor pentru şcoală: „Nicăieri nu am aflat eleve mai dornice de însuşirea cuvântului", declara el.[48]

După 1879 în clădirile, „Notre Dame de Sion" de la Iaşi a funcţionat şi şcoala primară parohială de fete, iar din 1866 un liceu de fete, o şcoală de meserii, un curs primar pensionat alături de o grădiniţă, un cămin pentru studente, un orfelinat şi un dispensar policlinic.[49]

La clasele primare de la internat şi externat se va urma programa şcolară statală însă cursurile secundare urmau o programă proprie în limbile română şi franceză.

În martie 1868 erau înscrise la Institutul „Notre Dame de Sion" din Iaşi, 50 de eleve la pension, 15 orfane la Orfelinat şi 100 de fete la şcolile externe.

În 1870, cele 38 de călugăriţe de la Iaşi se ocupau de 200 de fete în pensionat şi orfelinat şi 100 de fete care frecventau şcolile externe. În principiu şcolile externe erau destinate elevelor catolice iar pensionul fetelor ortodoxe şi israelite provenite din familiile înstărite din oraş şi care plăteau o anumită taxă pentru şcoală. Tot acum şcolile de la Galaţi erau frecventate de 30 de fete în pension şi de 40 de eleve în şcolile externe.[50] În anul 1891, la Galaţi erau 479 de eleve.

Disciplinele şcolare de bază in institutele „Notre Dame de Sion" fondate la Iaşi şi Galaţi erau: limbile română, franceză, germană şi italiană alături de scrierea, citirea, aritmetica, geografia, istoria, catehismul şi lucrul casnic.

Neacceptarea unui preot ortodox pentru a preda catehismul ortodox în Institutele „Notre Dame de Sion", va da naştere unor reacţii negative din partea oficialităţilor, însă în 1898 episcopul Dominic Jaquet va accepta ca directorii şcolilor din Iaşi şi Galaţi să nominalizeze profesorii ortodocşi pentru religie.[51]

Înfiinţarea seminarului

Lipsa misionarilor dar şi problemele de care se izbeau misionarii străini veniţi în Moldova au determinat necesitatea de a forma un cler indigen care să cunoască bine limba şi obiceiurile poporului.

---

[48] ***, *Thèodore Ratisbone. Fondation et dernières années 1854-1884,* Roma 1983, p. 157, în DOBOŞ, D., *op. cit., p. 115.*

[49] MORARU, A., DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 43.

[50] *Ibidem*, p. 119.

[51] *Ibidem*, p. 130.

Ideea l-a preocupat chiar şi pe Carol Magni, Superior al misiunii catolice din Moldova între 1832-1838, însă nu se va ivi momentul prielnic. Episcopul Paul Sardi în 1843 va reuşi să amenajeze un institut în apropierea rezidenţei din Iaşi, destinat perfecţionării misionarilor şi instruirii acestora în limbile necesare activităţii din Moldova. Pentru organizarea seminarului, episcopul Sardi foloseşte ajutoarele primite Asociaţia „De Propaganda Fide" din Lyon şi şase copii cu vârste între nouă şi 13 ani au fost aleşi de episcop să frecventeze cursurile seminarului după o verificare prealabilă asupra bunei cunoaşteri a limbii română, germană, polonă şi ungară.[52]

Succesorul său, episcopul Antonio de Stefano va relua ideea înfiinţării unui seminar, proiectând în 1849 un colegiu pentru 12 tineri indigeni. Guvernul însă va condiţiona deschiderea seminarului de o lege privitoare la misionarii catolic, care urma să stopeze intrarea în ţară a preoţilor străini, în paralel cu formarea unui cler indigen căruia să-i fie rezervate parohiile din ţară.

În 1858 încep tratativele între Vicariatul Apostolic al Moldovei şi Guvernul moldav care se vor încheia cu promisiunea de ajutorare în vederea înfiinţării şi susţinerii seminarului catolic.

În octombrie 1858, episcopul Antonio de Stefano va discuta problema înfiinţării unui seminar împreună cu misionarii din Moldova. Disciplinele ce urmau a fi studiate în seminar erau: doctrina creştină, algebra, geografia, istoria, religia, istoria popoarelor, latina şi literatura italiană; în timp urma ca o parte din studenţi să fie trimişi la Roma pentru a urma filosofia şi teologia.[53]

În 1860, ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice face cunoscut Vicariatului Apostolic al Moldovei decizia Guvernului român privind înfiinţarea unui seminar catolic la Săbăoani[54] însă treptat ideea va fi abandonată.

Tratativele cu Guvernul Moldovei în privinţa înfiinţării seminarului vor fi reluate şi de Iosif Salandari, vicar apostolic între 1864 şi 1875. Însă publicarea „Regulamentului Seminarului Catolicu din România de peste Milcov" publicat în 16 octombrie 1864 în „Monitorul Oficial", care limita drepturile autorităţilor bisericeşti va determina Congregaţia „De Propaganda Fide" să amâne proiectul de înfiinţare a unui seminar catolic în Moldova.[55]

---

[52] TOCĂNEL, P., *op. cit.,* p. 351.
[53] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 133.
[54] *Ibidem,* p. 133.
[55] DOBOŞ, D., *Proiecte privind înfiinţarea unui seminar în Moldova*, în „Buletin istoric*", nr. 3(2002)*, Iaşi 2002, p. 97.

În 1884 episcopul Nicolae Iosif Camilli va relua problema deschiderii unui seminar pentru formarea clerului indigen astfel că la 1 august 1885 semnează un contract cu superiorul iezuiţilor din Galiţia pentru a-i aduce pe iezuiţi la conducerea seminarului ce urma să fie deschis la 29 septembrie 1886, avându-l drept patron pe Sfântul Iosif.[56]

Institutul „Cipariu"

În 1895, episcopul de Iaşi, Dominic Jaquet deschide la Iaşi Institutul „Cipariu", ca şcoală medie pentru băieţi fiind echivalentul „Liceului de fete Notre Dame de Sion". Numele Institutului „Cipariu" este de la numele învăţatului ardelean Timotei Cipariu al cărui nume domina viaţa culturală a vremii.[57] Gimnaziul a funcţionat sub conducerea pr. Iosif Malinowski, care-l stima foarte mult pe Timotei Cipariu şi cu care se va consulta în problemele de limbă română.

Ca profesori ai institutului funcţionau tinerii diaconi ai seminarului episcopal, iar pentru perfecţionarea lor îi va trimite la studii de specializare la Universitatea din Innsbruck.

Gimnaziul a funcţionat într-o clădire închiriată iniţial, abia în 1901-1902 construindu-şi un local propriu pe Copou, în care începând cu anul 1908 va funcţiona seminarul episcopal.

Şcoala din Institut se făcea după programa analitică guvernamentală iar examenele trebuiau să se ţină în faţa unei comisii speciale de stat. Lecţiile de limbă română se făceau după cele mai avansate metode, iar limba de conversaţie era cea franceză. S-a început numai cu clasa I secundară, avându-se 14 elevi din familiile din iaşi: 7 catolici, 4 ortodocşi şi 3 evrei.

Lipsurile materiale pentru întreţinerea acestui gimnaziu şi mai ales intrigile împotriva activităţii episcopului Dominic Jaquet au dus la retragerea acestuia de la conducerea episcopiei de Iaşi, iar după plecarea lui în 1904, Institutul Cipariu îşi va înceta activitatea.

Activitatea tipografică

Pe lângă faptul că au ridicat şcoli populare în sate catolice misionarii au lăsat şi diferite scrieri în limba română sau doar au încercat să traducă în limba română diferite lucrări. Astfel avem la începutul secolului al XIX-lea pe prefectul

[56] DOBOŞ, D., *op. cit.,* p. 141.
[57] GABOR, I., *op. cit.,* p. 161.

Alois Landi care a încercat să traducă „Ristretto della dottrina cristiana" a pr. Piazola.

Tot din această perioadă, a începutului de secol XIX datează şi o serie de predici, găsite în arhivele parohiei catolice de Iaşi intitulate chiar „Mai multe predici din anul 1800" dar şi alte cinci manuscrise descoperite de Carlo Tagliavini printre manuscrisele poliglotului Mezzofanti, scrise de misionari şi păstrate în Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio din Bologna:

1. „Diverse materie in lingua moldava", de Anton Maria Mauro.

2. „Envezzatura crestinaska", de Mihai Sussano.

3. „Discorsi", de Vincenţiu Gatt

4. „Vreo 20 de predici", de diferiţi misionari: Iosif Berardi, Alois Landi, Gianfrancesco Barattani, P. Simoncini, G. Colonna.

5. „Preci da recitarsi ai vesperi e prima della messa parrochiale in tutte le feste di precetto in ogni chiesa delle Missioni Apostoliche di Moldavia"[58]

În 1841, episcopul Rafael Arduini tipăreşte câte 100 de abecedare în limba română, cu litere chirilice, maghiară, latină şi germană intitulat: „Abecedar pentru învăţătura pruncilor catolici din principatul Moldovei". Acesta va circula în şcolile moldoveneşti înfiinţate de misionarii franciscani.[59]

Activitatea episcopului Antonio de Stefano pe tărâm literar a fost foarte bogată. În 1848, tipăreşte la Braşov „Katehismul Krestinesc pentru junimea de religia romano-catolică, alcătuită de părintele Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali şi Misionariu Apostolicu în Principatul Moldaviei." Cartea este tipărită cu litere chirilice şi cuprinde elementele catehismului mic.[60]

Alte scrieri ale episcopului Antonio de Stefano sunt:

1. „Kalea Crucii. Ascultarea Sfintei liturghii şi modul de a se face o cuviincioasă mărturisire şi spre a lua cu vrednicie Sfânta Kuminicătură pentru junimea Romano-catolică în Principatul Moldovei", Braşov, 1849. Tipărită tot cu litere chirilice.

2. „Katehismul Krestinescu pentru junimea romano-catolică iar mai ales pentru cei în vârstă", Lemberg 1857. Este catehismul mare folosit în misiune până în 1885 şi cuprinde explicarea tuturor sărbătorilor de peste an despre ziua morţilor, sfinţii patroni, învăţături şi meditaţii.[61]

---

[58] DUMEA, E., *Cărţi şi reviste catolice româneşti în Moldova*, Iaşi 2002, p. 71-72.
[59] GABOR, I., *op. cit.*, p. 53.
[60] PAL, I.P., *op. cit.,* p. 236.
[61] DESPINESCU, A., *op. cit.,* p. 46.

3. „Explicaţiuni evanghelice pentru toate duminicile de peste an”, vol. I, Iaşi, 1858, vol.II, Iaşi, 1859. Cuprinde predici ţinute de episcopul Antonio de Stefano în limba română.

4. „Rugăciuni către Dumnezeu şi imnuri sacre”, Napoli, 1886.[62]

În 1885 sunt publicate următoarele lucrări:

1. „Catehism pentru catolicii din Moldova”, care este catehismul mare al Episcopiei de Iaşi şi este prelucrat de pr. Iosif Malinowski.

2. „Micul catehism pentru copiii din Moldova”, publicat de episcopul Camilli.

3. „Călăuza creştinului”, traducere de Iosif Malinowski şi cuprinde învăţături şi rugăciuni alese.

Tot acum spre sfârşitul secolului al XIX-lea este tradusă de către pr. Iosif Malinowski cartea „Prescurtare de istoria scară” cu 47 de figuri prelucrată după „Istoria sacră” a lui Schuster.[63]

Deşi sunt puţine la număr, operele franciscanilor străini au contribuit la creşterea catolicilor moldoveni, meritând toată lauda.

Fiii „sărăcuţului din Assisi” cu bani puţini dar cu suflet mare au reuşit să deschidă noi orizonturi în faţa „bieţilor moldoveni” apăsaţi de boli, foamete şi sărăcie.

Bibliografie

I. Manuscrise

DOBOŞ, F., *La chiesa latina nella Moldavia-România nel XIX secolo,* Roma, 2000.

GABOR, I., *Ierarhia catolică a Moldovei,* vol. 3, Frumoasa, 1974.

GABOR, I., *Ierarhia catolică pe teritoriul actual al Arhiepiscopiei Catolice de Bucureşti,* vol. II, Frumoasa,1976

MORARU, A., *Scurtă istorie a Episcopiei de Iaşi*, Iaşi, 1998.

MORARU, A., *Istoria Institutului Teologic Romano-Catolic,* Iaşi, 1988.

II. Opere tipărite

CANTEMIR, D., *Descrierea Moldovei,* Ed. Minerva, Bucureşti 1986.

[62] GABOR, I., *op. cit.,* p. 75.
[63] PAL. I.P., *op. cit.,* pp. 238-239.

CIUBOTARU, M., Zară, P., *Comuna Horleşti*, Iaşi,1999.
DESPINESCU, A., *Scurt istoric al Bisericii Catolice din Moldova*, Ed. ITRC de Grad Universitar Iaşi, Facultatea de Teologie pentru Laici, Iaşi 1995.
DOBOŞ, D., *Răchiteni file de monografie istorică,* Iaşi 1999.
DOBOŞ, D., Biserica şi şcoala, Ed. Presa Bună, Iaşi, 2002.
GABOR, I., *Dicţionarul comunităţilor catolice din Moldova*, Bacău, 1996.
FILLITI, I.C., *Principatele române de la 1828 la1834, Ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1934.
FILLITI, I.C., *Domniile române sub Regulamentul organic, 1824-1848*, Bucureşti,1915.
IORGA, N., *Istoria Bisericii Româneşti*, vol. 2, Bucureşti, 1930.
IORGA, N., *Istoria învăţământului românesc*, Bucureşti, 1923.
IORGA, N., *Studii şi documente privitoare la istoria românilor*, vol. 1-2, Bucureşti, 1901.
MELCHISEDEC, E., *Papismul şi situaţia actuală a Bisericii Ortodoxe în Regatul României*, Bucureşti, 1883.
MĂRTINAŞ, D., *Originea ceangăilor din Moldova*, Bacău, 1997.
PAL, I.P. *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii păstorii lor de veacuri*, Bacău, 1997.
SNAGOV, I.D., *Le Saint-Siĕge et la Roumanie moderne, 1850-1866*, Roma, 1982.
SNAGOV, I.D., *Le Saint-Siĕge et la Roumanie moderne, 1866-1914*, Roma, 1989.
TOCĂNEL, P., *Storia della Chiesa Cattolica di Romania*, vol. 3, partea I, Padova 1960.
TOCĂNEL, P., *Storia della Chiesa Cattolica di Romania*, vol. 3, partea II, Padova 1965.
URECHIA, V.A., *Istoria şcolilor de la 1800-1864*, Bucureşti, 1894.
XENOPOL, A.G. , *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, v. XIV, Bucureşti, 1930.

III. Reviste

1. *** *Buletin istoric, nr. 1/2000*, Ed. Presa Bună, Iaşi, 2000.
2. *** *Buletin istoric, nr. 2/2001,* Ed. Presa Bună, Iaşi, 2001.
3. *** *Buletin istoric, nr. 3/2002,* Ed. Presa Bună, Iaşi, 2002.
4. *** *Pro Memoria, nr. 1/2002,* Bucureşti, 2002.
5. *** *Pro Memoria, nr. 2/2003,* Bucureşti, 2003.

IV. Site-uri

1. www.arcb.ro
2. www.ercis.ro
3. www.itrc.tuiasi.ro

Anul 2007